

Justitiedepartementet*Straffrättsenheten***Uppdrag angående utformningen av straffbestämmelsen om mord****Lagstiftningen avseende straffet för mord**

Den 1 juli 2009 ändrades straffskalan för mord från fängelse i tio år eller på livstid till fängelse i lägst tio och högst 18 år eller på livstid. Syftet var att skapa utrymme för en mer nyanserad straffmätning och en höjd straffnivå för de fall av mord som inte föranleder fängelse på livstid. Som skäl för förändringen anförde regeringen bl.a. att den tidigare utformningen av straffskalan innebar att proportionalitetsprincipen inte kunde ges ett tillräckligt genomslag och att omständigheter i fråga om brottets allvar kunde påverka straffvärdet i skärpande riktning först om de medförde att domstolen ansåg att straffet borde bestämmas till fängelse på livstid (prop. 2008/09:118 s. 25 f). I förarbetena angavs att livstids fängelse borde förbehållas de allvarligaste fallen och att det straffet kan väljas t.ex. när domstolen ska bestämma ett gemensamt straff för flera mord eller ett mord och annan allvarlig brottslighet eller när den tilltalade tidigare dömts för särskilt allvarlig brottslighet (samma prop. s. 43).

Frågan om straffet för mord efter lagändringen prövades av Högsta domstolen i rättsfallet NJA 2013 s. 376 ("Bajonettmordet"). Högsta domstolen uttalade då bl.a. att utgångspunkten för mord ska vara fängelse i 14 år och att livstids fängelse ska tillämpas endast i de undantagsfall då ett tidsbestämt fängelsestraff på 18 år inte är tillräckligt, t.ex. då gärningsmannen har mördat mer än en person eller då omständigheterna annars är synnerligen försvårande.

Bestämmelsen om mord ändrades på nytt den 1 juli 2014. Regeringen angav då som utgångspunkt för lagändringen att synen på allvarliga former av avsiktliga angrepp på enskildas fysiska integritet blivit strängare och att detta inte tillräckligt återspeglades i de lagstiftningsåtgärder som genomförts eller i domstolarnas praxis avseende mord. Det konstaterades bl.a. att livstidsstraffet kommit att användas i en mycket begränsad utsträckning; sedan ändringen av straffskalan 2009 uppgick andelen till mindre än tio procent av alla fängelsedömda för mord. Bedömningen gjordes alltså att straffet borde skärpas ytterligare genom att brottet i

betydligt större utsträckning borde leda till livstids fängelse. (Prop. 2013/14:194 s. 13 f.) I lagstiftningsärendet behandlades olika alternativ till lagteknisk lösning, bl.a. en gradindelning av brottet (Ds 2013:55 s. 80 f och samma prop. s. 20 f). Den lösning som valdes innebar att det i straffskalan för mord lades till att straffet är fängelse på livstid ”om omständigheterna är försvårande”. Tillägget ska ses mot bakgrund av att livstids fängelse, enligt förarbetena till den tidigare lydelsen av lagtexten, skulle förbehållas de allvarligaste fallen och att det av praxis vid denna tidpunkt framgick att detta straff skulle tillämpas då omständigheterna knutna till gärningen var synnerligen försvårande, se ovan. Avsikten med lagändringen var att fängelse på livstid skulle användas redan om omständigheterna var försvårande. I förarbetena angavs att förhållanden som tidigare i princip endast beaktats i skärpande riktning vid straffmätningen av det tidsbestämda straffet i stället borde tala för ett livstidsstraff. För ett sådant straff skulle också, som tidigare, tala att det varit fråga om flerfaldig brottslighet eller återfall. (Samma prop. s. 20 och 24.)

Riksdagen delade regeringens uppfattning att straffet för mord borde skärpas och biföll propositionen (bet. 2013/14:JuU28, rskr. 2013/14:223).

Behovet av en utredning

Den 3 februari 2016 meddelade Högsta domstolen den första domen avseende straffet för mord efter 2014 års lagändring (NJA 2016 s. 3). Enligt domstolen kan det i förarbetena angivna syftet – att öka tillämpningen av livstidsstraffet – inte anses vara förenligt med den genomförda lagändringen, vilket innebär att lagens ord ska ha företräde. Högsta domstolens slutsats är att ändringen inte förändrar det rättsläge som uppkom genom 2009 års reformering av straffskalan. I det sammanhanget hänvisas till rättsfallet ”Bajonettmordet”, se ovan.

I domskälen framhåller Högsta domstolen den straffrättsliga legalitetsprincipen (p. 13–15). Denna anges ställa krav på lagstiftningen som innebär att den enskilde ska kunna förutse när och – i viss mån – hur han eller hon kan bli föremål för straffrättsligt ingripande (jfr även NJA 2016 s. 169, p. 13). I detta uppges ligga att ett straffbud måste vara i rimlig utsträckning bestämt till sin utformning. Enligt domstolen ska det för den enskilde också vara möjligt att med ledning av lagstiftningen i förväg med rimlig säkerhet bedöma vilken påföljd som han eller hon riskerar.

Högsta domstolen prövade på nytt straffet för mord i en dom den 21 juni 2016 (mål B 4712-15). I domskälen anförs att det inte finns anledning att gå ifrån den bedömning som Högsta domstolen gjorde i NJA 2016 s. 3, nämligen att 2014 års omformulering av 3 kap. 1 § brottsbalken inte förändrade det rättsläge som rådde närmast dessförinnan (p. 8 och 9). Enligt domstolen är utgångspunkten alltså ett straff om fängelse i

14 år om varken förmildrande eller försvårande omständigheter föreligger (p. 10).

Högsta domstolens domar från februari och juni 2016 innebär att riksdagens beslut att skärpa straffet för mord inte fått någon verkan. Detta är inte tillfredsställande. Det finns skäl att låta utreda hur bestämmelsen om mord bör vara utformad för att riksdagens vilja, att mord i betydligt större utsträckning bör leda till fängelse på livstid (prop. 2013/14:194, avsnitt 6.1), ska få ett tydligt genomslag i rättstillämpningen.

Uppdraget

Utredaren ska överväga hur bestämmelsen om mord i 3 kap. 1 § brottsbalken bör utformas för att åstadkomma ett skärpt straff för brottet genom en ökad användning av livstids fängelse. Utredaren ska således utgå från riksdagens ställningstagande i 2014 års lagstiftningsärende, vilket innebär att fängelse på livstid inte ska kunna komma i fråga i större utsträckning än vad som framgår av det ställningstagandet.

Utredaren ska lämna ett fullständigt lagförslag. Vid utformningen ska den straffrättsliga legalitetsprincipen särskilt beaktas. Inget hindrar att de lagtekniska lösningar som behandlades i det tidigare lagstiftningsärendet övervägs på nytt.

Utredaren ska beskriva den straffrättsliga regleringen som gäller för motsvarande brott i de nordiska länderna och några andra länder som är jämförbara med Sverige.

Utredaren ska hålla sig informerad om arbete som bedrivs inom Regeringskansliet på det område som uppdraget avser samt inhämta det material från berörda myndigheter som bedöms nödvändigt.

I uppdraget ingår att redovisa de ekonomiska konsekvenserna av förslaget och hur eventuella ökade kostnader bör finansieras.

Uppdraget ska redovisas senast den 31 augusti 2017.